

УДК 378.013:327(477)

DOI:10.30837/nc.2023.1-2.03

Розвиток євроінтеграційних процесів у вищій педагогічній школі: освітні орієнтири

*Юрій Бойчук,
Людмила Рибалко*

Значущість євроінтеграційних освітніх процесів полягає в тому, що під їх впливом формується людина з новим мисленням, світоглядом і професійним спрямуванням. Стосовно вищої педагогічної освіти актуальним і доцільним є висловлювання Г. Сотської про те, що «одним із завдань сучасної педагогічної освіти є формування людини з інноваційним типом мислення, інноваційним типом педагогічної культури, зі сформованою готовністю до інноваційної діяльності, фахівця, здатного відповісти на всі виклики цивілізації» [6, с. 446].

Головним механізмом євроінтеграційних процесів є запозичення кращого досвіду й продуктивного використання в освітньому процесі. Безумовно, в розбудові української школи має місце як збереження власного освітянського досвіду, так і запозичення перспективних ідей країн Євросоюзу. Цілком погоджує-

мося з відомою українською науковицею М. Култаєвою, яка вважає, що «посилання на німецький досвід у даному випадку не слід розуміти як заклик наслідувати німцям в освітніх реформах і ще менш — як пропозицію відмовитись від розробки спільними зусиллями стратегії освітньої євроінтеграції» [3, с. 11]. У цьому ми вбачаємо відкритість освіти на різних рівнях, що є корисним для вироблення власних поглядів щодо трансформації структур обов'язкової освіти в Україні.

Як зазначає М. Култаєва [3], нового вчителя (термін авторки) для об'єднаної Європи, котрий здатний діяти в умовах освітнього середовища, непозбавленого ризиків і невизначеності, не можна сформувати «на замовлення». Професійне становлення такого вчителя відбувається під впливом національної культури, вироблених традицій і звичаїв, можливостей суспільства для задоволення його потреб

і самореалізації в освітньому середовищі. На думку авторки, до чинників руйнації української системи освіти слід віднести фетишизацію європейського диплому, «міфи про чудодійних фахівців з Заходу, які силою розуму можуть створити в Україні економічне диво». Німці, на відміну від українців, ставлять під сумнів свою європейськість завдяки притаманній їм критичній саморефлексії, «бо саме ідея Європи, а не її фактичність, була для них орієнтиром і спонуканням для самовдосконалення, в тому числі й освіти та виховання». Ними було розроблено комплекс заходів для «перетворення» європейського виховання на загальнонаціональне завдання, суть якого полягає в формуванні «європейської свідомості особистості» на основі ідеї Європи.

Як стверджує О. Матвієнко [4], у 60 — 70-ті роки ХХ ст. у Західній Європі розпочинаються стратегії освітянських реформ, а далі їх результатом є побудова нового типу закладу загальної середньої школи, що немає попереднього аналогу, тобто інноваційного. Цінним є те, що дослідниця виокремлює параметри трансформації структур обов'язкової освіти, зокрема ті, що позиціонують демократизм і партнерські відносини в педагогічному середовищі. На наш погляд, заслуговують увагу суттєві ознаки, котрі внесені до цих параметрів. У першому параметрі — це можливе самостійне забезпечення освітою і свобода вибору батьками типу школи — державної чи приватної за принципом територіальної близькості до помешкання сім'ї школярів, визнання обов'язковим шкільним віком 18 років, до того ж від 16 до 18 років дозволяється навчатися за вечірньою формою. У другому параметрі цікавими є такі характеристики, як-от: збільшення тривалості термінів навчання учнів, до того ж у країнах Євросоюзу термін навчання має різні варіації, наприклад, спостерігається початок обов'язкового навчання від 4-5 років і закінчення — у період досягнення школярами віку 15-18 років. До сильних сторін освітнього процесу віднесемо до-

тримання принципів гуманізму й демократизму, визнання рівних можливостей суб'єктів освітнього процесу, турботу про їхнє здоров'я, добробут щастя. Слабкими сторонами, на погляд, є недостатня увага до академічних принципів, що забезпечують якість навчання школярів (вимоги до складання програми курсу, програмовані результати навчання). У третьому підході до показників трансформації структур обов'язкової освіти заслуговують уваги класифікаційні версії, представлені авторкою наукової праці О. Матвієнко. Вклад цих версій містить такі думки, як-от: поділ обов'язкового навчання школярів на окремі цикли — дошкільну, початкову і середню освіту; навчання в ЗЗСО на базі загальної програми, варіативність у виборі навчальних напрямів у системі загальної середньої освіти та його зв'язок з професійною орієнтацією, що планується на вищому ступені середньої освіти за один рік до завершення обов'язкового навчання школярів.

Нам імпонує думка науковиці Г. Сотської [6], яка вбачає велику місію сучасної педагогічної освіти України у вимірах євроінтеграційних процесів, суть якої полягає в перетворенні існуючого освітнього середовища на інноваційне середовище, в якому створені умови для формування активних та ініціативних громадян нашої країни, здатних забезпечити економічне й технічне її зростання, культурний розвиток. Трансформація педагогічної освіти в Україні є багатоаспектною, а шляхами й способами її прискорення запропоновано такі:

- розроблення оптимальних критеріїв якості педагогічної освіти;
- використання інноваційних підходів до організації освітнього процесу;
- складання й застосування варіативних, диверсифікованих освітніх програм за профілем підготовки майбутніх учителів відповідно до рівнів вищої освіти;
- підтримка партнерської співпраці між ЗВО і ЗЗСО, науково-дослідними установами, громадськими організаціями, ОТГ.

У науковій праці А. Круглашова [2] розкриваються напрями співпраці України та Європейського Союзу в галузі освіти і науки. Автор статті наголошує, що, попри декларування потреб освітян у співпраці в межах інтернаціоналізації, результати такої співпраці недостатньо висвітлюються на шпальтах періодичних видань і залишаються на рівні бажаних. Ознайомлення з формами співпраці українських ЗВО з міжнародними науковими та благодійними організаціями, фондами сприяє проектуванню нових шляхів співробітництва в іншомовному освітньому просторі. Так, українські викладачі-науківці та здобувачі різного рівня вищої освіти долучилися до програми «Темпус», завдяки якій вони навчалися сучасному менеджменту освітніми й дослідницькими проектами, скористалися досвідом університетів Західної та Центральної Європи. Програма «Еразмус Мундус» є прикладом зазначеної співпраці та сприяє інтеграції в європейський освітній простір, відкриває шляхи долучення суб'єктів освітнього процесу до вивчення досвіду європейських ЗВО.

Практично значущим є досвід розроблення програм дво- і тристоронньої співпраці між Україною і державами-партнерами в освітній галузі. Такі програми складені між Україною та Німеччиною, Австрією, Великою Британією, Францією. Серед українських ЗВО слід назвати Львівський національний університет імені І. Франка, університет «Львівська політехніка», Національний університет «Києво-Могилянська Академія», Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. Проте, як зазначає вище цитований автор А. Круглашов, «ці програми доволі забюрократизовані, не досить гнучкі, обмежені за фінансовими ресурсами», «існують радше для люб'язної підтримки європейської і нашої бюрократії, а не засобом допомоги конкретним секторам економіки та пріоритетним сферам наукового розвитку України», а доступ

до участі є ускладненим для учасників освітнього процесу українських університетів [2, с. 120]. Нам імponує думка про регіональний аспект розроблення й виконання наукових та освітянських програм із залученням державних і приватних ЗВО для отримання безцінного досвіду підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх учителів.

Останнім часом спостерігаємо зрушення в цьому питанні, що пояснюється зацікавленістю й потребами всіх учасників освітнього середовища в академічній і професійній мобільності, у відкритому характері освітніх послуг.

Коллективна монографія [1] є прикладом співпраці між ЗВО України та зарубіжними ЗВО, бо складена науковцями Закарпатського державного університету та інших, а також країн Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини. У монографії зазначені концептуальні підходи до підготовки майбутніх фахівців з урахуванням провідних ідей євроінтеграції, а саме:

1) підвищення якості професійної підготовки фахівця, формування його працездатності, готовності до інноваційної діяльності на паритетній основі;

2) модернізація та оновлення змісту вищої освіти, активізація освітньої проектної діяльності учасників освітнього процесу;

3) сприяння академічній мобільності здобувачів різного рівня вищої освіти, стимулювання ЗВО до міжнародного партнерства в освітній галузі;

4) розвиток тісних ділових стосунків з роботодавцями, урахування побажань усіх стейкхолдерів щодо удосконалення ефективності освітнього процесу.

Учені Ф. Моїсєєв, В. Усачов [5] наголошують на проблемах, що пов'язані із збільшенням обсягу методичної роботи викладача, урізноманітненням видів контролю за самостійною роботою здобувачів вищої школи, розширенням способів організації й проведення індивідуальної роботи з ними. Цілком погоджуємося, що такі питання є актуальними й сьогодні,

особливо тоді, коли відбуваються акредитаційні процеси і звертається увага на подібні моменти. Експертів НАЗЯВО цікавлять нормативно-правові положення, що виставлені на сайті університету, критерії оцінювання видів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, ефективні методи і форми роботи з навчальних дисциплін у межах освітньої програми.

Вчені Ф. Моїсєєв, В. Усачов [5] вбачають сильні й слабкі сторони європейської інтеграції вищої освіти України. До сильних сторін дослідники відносять креативний тип навчання в Європі, запозичення елементів якого надало творчого характеру навчання в українських ЗВО. Відмова від догматичного навчання, яке називають «зазубрюванням учнями навчального матеріалу», позитивно вплинула на творчу самореалізацію здобувачів вищої освіти, їхньої самоорганізації. У майбутніх фахівців розвивається здатність аналізувати й систематизувати зміст навчального матеріалу, проявляти гнучкість і мобільність у перенесенні відомого в незвичні умови, відшукувати нові способи пізнання невідомого й розкривати дослідницький потенціал на творчому рівні. Доповнимо власне бачення стосовно цих змін. На наш погляд, під впливом інтеграційних процесів майбутні фахівці, зокрема майбутні вчителі, набувають ознак самореалізованої особистості, тобто самодостатньої людини, здатної вільно й самостійно приймати рішення, позиціонувати себе з гуманними якостями і високим професіоналізмом педагога. Головне, що таку людину характеризує емоційна стійкість і виваженість у прийнятті життєвоважливих ситуацій. По суті, такі здатності допомагають українцям бути сильними й мужніми під час війни, витримувати горе й страждання, боротися та перемагати ворога. Можливо й так, що приєднання українських освітян до європейської інтеграції стало одним із механізмів утвердження сили волі й нездоланності населення, особливо молоді, в таких складних ситуаціях, як ковід-пандемія, війна.

До слабких сторін європейської інтеграції вищої освіти України дослідники Ф. Моїсєєв, В. Усачов відносять «те, що різноманітні форми контролю знань студента нівелюють його особу, студент навчається не ради отримання знань, а ради рейтингу або можливості отримання стипендії» [5, с. 39], спрямованість на вузькі спеціальності, що характеризує західну систему освіти, негативно впливає на гармонійний розвиток особистості, розкриття її творчих здібностей в різних видах навчально-пізнавальної діяльності, в процесі навчальних і виробничих практик. У межах сказаного зазначимо наступне. Усім відомо, що акредитація освітніх програм для здобувачів різних рівнів вищої освіти та сертифікація педагогічних працівників ЗЗСО певним чином формалізують освітній процес, зводять його до отримання результатів відповідно висунутим вимогам, які перетікають у шаблони. Безумовно, це стримує творчість і неординарність у роботі педагогічного колективу, а з часом з'являється стереотипне мислення, котре заважає появі інноваціям в освіті.

Тже, євроінтеграційні процеси у вищій педагогічній освіті набирають обертів, освітнє середовище модернізується та насичується новими підходами до навчання здобувачів різного рівня. Змінюється викладач, розширюється сфера його професійної діяльності, особистих цінностей та інтересів. Він постійно вдосконалює професіоналізм і педагогічну майстерність завдяки міжнародним і вітчизняним стажуванням, підвищенням кваліфікації, оволодінню іноземними мовами та ІКТ. Змінюються на краще міжособистісні відносини в педагогічних колективах під впливом досвіду корпоративної роботи та співпраці між ЗВО, науковими установами, громадськими організаціями.

Аналіз наукової літератури [1 — 6], практичний досвід педагогічної роботи викликав роздуми про перспективні завдання вищої педагогічної школи, що витікають із можливостей євроінтеграції.

Це дотримання відповідності академічних компетентностей, закладених в освітніх програмах, професійним компетентностям, які вимагає професійна діяльність. Приділення уваги до побудови індивідуальної освітньої траєкторії здобувача вищої освіти, оскільки вона лежить в основі професійного становлення та кар'єрного зростання в подальшій професійній діяльності. Для її побудови необхідно знати потенційні можливості структури і змісту освітньої програми, її навчально-методичного й технічного забезпечення. Поширення ідеї навчання через дослідження в освітньому середовищі з метою виявлення й розвитку дослідницького потенціалу здобувачів різного рівня вищої освіти.

Література

1. *Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи* : монографія ; за заг. ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 16).
2. *Круглашов А.* Співпраця України та Європейського Союзу в галузі освіти і науки // Політичний менеджмент. 2005. № 4. С. 115–126.
3. *Култасєва М. Д.* Новий учитель для об'єднаної Європи і старі упередження щодо вчительської професії // Матеріали

XVIII міжнар. наук.-практ. конф. «Освіта і доля нації. Сучасна школа: тенденції розвитку і рефлексія досвіду» (Харків, 2017). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. С. 9–14.

4. *Матвієнко О. В.* Структурні трансформації систем обов'язкової освіти країн Європейського Союзу // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Умань : УДПУ ім. Павла Тичини. 2005. № 11. С.92–98. Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/11/visnuk_15.pdf (дата звернення: 09.10.2022).

5. *Моїсєєв Ф. А., Усачов В. А.* Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу // Наука. Релігія. Суспільство. 2014. № 1. С. 36–40.

6. *Сотська Г.І.* Проблеми сучасної педагогічної освіти в Україні у вимірах євроінтеграційних процесів // Освіта для сучасності — Edukacja dla współczesności : зб. наук. пр. : у 2 т. / Мін-во освіти і науки України ; НАПН України ; НТУ ім. М.П. Драгоманова ; Комітет пед. наук Польської академії наук ; Наук. товариство «Польща-Україна» ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України ; Асоц. Ректорів пед. ун-тів Європи; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.П. Андрущенко, Н.Г. Ничкало, Ф. Шльосек (заст. голови); Л. Лук'янова, Л. Макаренко, О. Падалка [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. Т. 1. С. 444–450.

01.02.2023

Відомості про авторів:

Бойчук Юрій Дмитрович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, член-кореспондент НАПН України, ректор; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: yurij.boychuk@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>; Google Scholar.

Рибалко Людмила Сергіївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: akme15@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1262-8551>; Google Scholar.